

непрывне на рубежы VII—VI тыс. до н. э. неабходна дадатковая аргументацыя. Вызвае ў нас сумневы таксама выснова гэтага аўтара аб тым, што галоўны шлях пранікнення земляробства і скотаводства на север Восточнай Еўропы лежаў праз Кавказ. Аднак гэтая праблема патрабуе спецыяльнага разгляду.

I. D. Potekhina, D. Ya. Telegin

SOME DISPUTABLE PROBLEMS OF THE SOUTH DNEPER REGION POPULATION IX—IV MILLENNIUM B.C.

Ukrainian Mesolithic burials have been widely recognized as dating back to the IX—VII/VI millennium B. C., while Neolithic — to the V—IV millennium B. C. The latter's age has been determined in a number of radiocarbon assays carried out in Kiev and Oxford Laboratories (Tables 1, 2). However, recent English-language publications have again raised a discussion concerning the absolute dating of the Ukrainian Mesolithic-Neolithic burials and their significance in historical development of South-Eastern Europe in the IX—IV millennium B. C. (Jacobs, 1993; Jacobs n. d., Jacobs and Price n. d., Anthony, 1994). This discussion is based on the findings of six dates of the burials which have been carried out in Oxford Radiocarbon Laboratory: Vasilivka III Mesolithic necropolis age has been estimated as relating to the IX millennium B. C. and Neolithic burials of Vasilivka II necropolis — to the end of the VII — the first half of the VI millennium B. C. (Tables 3, 4). While on the whole the first date don't contradict the dating of the Mesolithic period, the second date faces us the dilemma: whether, in accordance with the burial ritual used, we should refer Vasilivka II to Neolithic period, or to Mesolith, in conformity with the absolute dating received in Oxford.

Publishing this date K. Jacobs saw the solution of this problem in the necessity to shift the period of Neolithic culture formation in the Dnieper region 1—1,5 thousand years back. This idea is also substantiated by the chemical composition of Vasilivka II human bones which indicates a decreased consumption of animal protein and an increased consumption of cereal grains during the early Neolithic.

Taking into account the fact that the wild cereals that might have caused the above changes are unknown for the Dnieper region, and the fact that cultivated cereals were first brought here not earlier than the V millennium B. C., it seems obvious that the reasons for the changed chemical composition of human bones found there should be looked for not in the transition of the population to neolithic economy but elsewhere. Thus, K. Jacobs' conclusions about the start of cultural Neolithization in the Dnieper region at the junction of the VII—VI millennium B. C. Still need additional substantiations. Another K. Jacobs' conclusion — that the main route of penetration of agriculture and husbandry to the North of Eastern Europe ran across Caucasus — caused our serious doubts. However, this problem requires special consideration.

Одержано 15.01.92

ПРО ОДИН З ПОГЛЯДІВ НА ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІЮ ПІЗНЬОАНТИЧНОГО ХЕРСОНЕСА

І. С. Піоро

Статтю присвячено розгляду концепції К. Цукермана про деякі дискусійні питання історії пізньоантичного Херсонеса.

В четвертому випуску збірки «Матеріали по археології, історії і етнографії Таврії» (1994 р.) видана стаття К. Цукермана про єпископів та гарнізон Херсонеса в IV ст.¹. Як зазначено аўтаром у примітках, його работа — це перероблений та розширений переклад третьої частини статті, що опублікована

© І. С. ПІОРО, 1997

в Парижі 1991 р. і присвячена ранньовізантійським фортецям у Східному Причорномор'ї². Причому, порівняння обох варіантів наукової розробки, присвяченої Херсонесу, за умови публікації одного з них в популярному на Україні кримському періодичному виданні, дозволяє припустити, що ця стаття в першу чергу розрахована на вітчизняного читача, і, саме тому, вона містить критику деяких поглядів В. М. Зубаря на історію Херсонеса Таврійського³.

Ні в кого не викликає сумніву, що історія Херсонеса вивчена ще вкрай недостатньо, а її джерельна база надто специфічна, тому звернення автора до цієї проблематики заслуговує на увагу і повинно всебічно підтримуватися. Критичний розгляд дискусійних концепцій сприяє поступовому наближенню до істини, розв'язанню найскладніших проблем історії. Разом з цим слід відразу зауважити К. Цукерману, що критика повинна бути академічною та конструктивною і ні в якому разі не перетворюватися на критиканство заради самого процесу.

Перша частина російського варіанту статті К. Цукермана присвячена питанням появи та поширення християнства в Херсонесі. Безумовно, автор добре вивчив джерела з цієї проблеми, використовує як попередні, так і сучасні їх публікації. Основну мету цієї частини К. Цукерман вбачає не в «запереченні історичної основи єпископських Житій», а в намаганні «показати, що в найбільш відомій версії легенди датування подій змістилося шляхом удавлення їх на декілька десятиліть». На підставі цього він докоряє вітчизняним дослідникам за те, що для багатьох з них участь єпископа Херсонеса у першому Вселенському соборі в Ніксі (325 р.) та розміщення в ньому гарнізону безпосередньо Константином — це факти, що стали вже хрестоматійними. У такий спосіб легенда зводиться в ранг історії⁴. Наявність такого недоліку в нашій історіографії К. Цукерман засвідчує на прикладі статті С. О. Беляєва⁵.

Аналізуючи всі джерела, що збереглися, К. Цукерман дійшов аргументованого висновку, що «контрольована група джерел — синаксарна стаття від 22-го грудня та список учасників собору 381 р. — дозволяє ліквідувати хронологічне зрушення, що викривило картину проникнення християнства в Херсон в Житіях св. єпископів херсонських»⁶. Викладаючи свою концепцію, автор ремствує, що йому не вдалося ознайомитися з статтею І. Франка, в якій всебічно та аргументовано подано критику змісту Житій⁷. Однак поза увагою К. Цукермана залишилося ще понад десять сучасних наукових праць на цю ж тему, в яких питання проникнення християнства в Херсонес вже неодноразово розроблялися і отримали досить-таки повне та об'єктивне висвітлення⁸. Причому, всебічному аналізу були піддані не тільки писемні та епіграфічні, але й різноманітні археологічні джерела, на підставі яких зроблено висновки відносно причин та характеру подій, що пов'язані з християнізацією населення Херсонеса. Навіть погляд С. О. Беляєва⁹, апологета так званого церковного напрямку, що критикується К. Цукерманом, вже неодноразово переглядався в наукових виданнях¹⁰. Така «необізнаність» зарубіжного автора викликає здивування, тому що в монографії В. М. Зубаря, яку К. Цукерман неодноразово згадує, в примітках наводиться більшість праць з проблеми, що розглядається¹¹.

Друга частина статті К. Цукермана присвячена питанням римського гарнізону Херсонеса IV ст. Причому, аналізуючи матеріал, автор слідом за Т. Моммзенем¹², відкидає достовірність свідчень про історію Херсонеса, що містяться у відомому творі Константина Багрянородного «Про управління імперією»¹³. Він спирається головним чином на дані Житій св. єпископів херсонських, в чому підтримує думки В. В. Латишева та С. П. Шестакова, хоча кількома сторінками раніше К. Цукерман пропонував не довіряти «цьому легендарному джерелу, в якому деталі розповіді викликають непорозуміння історика»¹⁴. При цьому він знову скаржить на неможливість ознайомитися з критикою Житій, що міститься у відомій статті І. Франка¹⁵. Разом з тим, нове видання твору Константина Багрянородного «Про управління імперією», в коментарі до якого зібрано основну літературу з аргументації достовірності джерела¹⁶, а також окремі спеціальні роботи з вітчизняної та зарубіжної історіографії, в яких доводиться реальність подій херсонеської історії, що викла-

дені в розділі 53, і які вказують на можливість користування, звичайно, критично, цим джерелом для реконструкції історичного процесу як у другій половині I ст. до н. е., так і в пізньоантичний час¹⁷. К. Цукерман, якому відома нова публікація джерела¹⁸, зовсім не звертає уваги на висновки дослідників. Основним його аргументом залишається невідповідність військової термінології Константина Багрянородного реаліям римської армії IV ст.¹⁹. При цьому автор не враховує того факту, що при написанні твору в X ст. деякі деталі раннях херсонеських хронік могли бути перероблені у відповідності до сприйняття військової організації та спорядження частин у більш пізній час. Ігноруючи важливість зазначеного джерела, К. Цукерман намагається проаналізувати декілька херсонеських написів IV ст.²⁰. Однак слід зазначити, що як джерела вони дуже свосвідні. Деякі з цих епіграфічних пам'яток видані лише за прорисовками XVIII ст.²¹, інші — дуже фрагментовані (розбиті на кілька частин, що разом не складаються) і погано збережені²². До того ж, при їх інтерпретації К. Цукерман припускається невиправданих помилок. Важливість проблеми вимагає зупинитися принаймні на деяких з них.

В написі, що виданий за прорисовкою П. Палласа і датований К. Цукерманом часом близько 300 р., автор вважає за можливе вбачати згадування протектора²³ в якості офіцера досить високого рангу, який міг очолювати вексіяцію римських військ — гарнізон Херсонеса²⁴. Однак посилення на те, що протектори часто стояли на чолі окремо діючих легіонних вексіяцій, вірно лише для певного часу. Практику, що склалася в Римській армії за правління імператора Галлієна (259—268 рр.)²⁵, навряд чи правомірно без відповідної аргументації механічно переносити на більш пізній час. Адже добре відомо, що після реформ римської армії ще за часів правління імператорів Галлієна та Авреліана, в ній відбулися суттєві організаційні зміни²⁶.

Сказане повною мірою стосується і змісту терміну *vexillatio*. Після проведення воєнних реформ, з початку IV ст., ним почали називатися виключно спеціальні кавалерійські підрозділи, в які було зведено кінноту легіонів²⁷. Причому, ці підрозділи, поряд з легіонами, увійшли до складу маневрної армії імперії. Тому в херсонеських епіграфічних пам'ятках IV ст. навряд чи правомірно відновлювати термін «вексіяція» в його традиційному значенні²⁸, як це робить К. Цукерман.

Пропонуючи, слідом за Г. Альфельді, відновити в двох херсонеських написах IV ст. назву I Італійського легіону та легіону II *Herculiae*, К. Цукерман чомусь не звертає уваги на те, що зазначені військові підрозділи пізньоримської армії опиняються в підпорядкуванні дуксів зовсім різних провінцій — Мезії II та Скіфії, що вже само по собі вимагає пояснень²⁹. Якщо ж врахувати все сказане стосовно значення терміну «вексіяція» в пізньоримський період, то стає зрозумілим, що запропоноване К. Цукерманом відновлення херсонеських написів не може бути прийняте. Власне після того, як в одному написі Г. Альфельді «побачив» найменування разом як I Італійського легіону, так і легіону II *Herculiae*³⁰, В. М. Зубар був змушений, після огляду пам'ятки безпосередньо в лапідарії Херсонеського заповідника, шукати іншу інтерпретацію цього напису і запропонував відновити в її передостанньому рядку не II *Herculiae*, а *C[on]s[ul]ar[is] Ter[ti]a G[ra]m[ma]t[us]*³¹. Однак, навряд чи більш переконливо виглядає думка К. Цукермана, який на відміну від наукового пошуку В. В. Зубаря, здійсненого на підставі підбору аналогій³³, формально заперечує його висновки, посилаючись лише на латинську конвенцію написання назви римських військових частин³⁴. Хотілося б порадити К. Цукерману ретельніше аргументувати свої положення, поважаючи працю колег, а не вдаватися до огульної критики без особливого бажання знайти істину.

Викладаючи в дуже стислій формі історію римської військової присутності в Херсонесі в перші століття н. е., К. Цукерман основну увагу приділяє римському гарнізону в Херсонесі. Причому, піддаючи критиці погляди В. М. Зубаря на військову організацію Херсонеса, він пропонує вважати, що херсонеські балістарії входили до складу регулярної армії Східно-Римської імперії. Як і всі регулярні частини імперії, дислоковані в Херсонесі, балістарії, — на думку К. Цукермана, — повинні фігурувати в *Notitia Dignitatum*. Це мають бути або *balistarii Dafnenses*, або *balistarii iuniores*, один з двох легіонів ба-

лістаріїв у складі групи *comitatenses* Фракії (Not. Dig. Or. VIII, 46—47). Оскільки місця дислокації частин *comitatenses* в Нотації не вказується, однозначна ідентифікація неможлива³⁵. Однак це припущення не зовсім вірно відображає стан справ. Легіони балістаріїв в пізньоримській армії належали до підрозділів спеціального призначення, які відносилися до розряду військ, що названі в *Notitia Dignitatum pseudocomitatenses*³⁶. Вони, як правило, були пов'язані із стратегічними шляхами та фортецями, що й знайшло відображення в їх назвах³⁷. Причому, всі легіони балістаріїв, місця дислокації яких відомі за *Notitia Dignitatum*, за винятком двох³⁸, концентрувалися в Східній частині імперії, де їх застосування проти важкої кінноти противника було найбільш ефективним³⁹. У зв'язку з цим, слід також звернути увагу і на той дуже важливий факт, що не тільки гарнізон, але й сам Херсонес не згадується в *Notitia Dignitatum*⁴⁰. Це, в свою чергу, дозволяє припустити, що Херсонес офіційно не входив до складу імперії. Навіть, враховуючи тісні зв'язки міста з адміністрацією імперії, присутність в ньому римського гарнізону була далеко не обов'язковою. Більше того, досить показовим з цього приводу уявляється повне мовчання *Notitia Dignitatum* про цілий римський легіон, що був дислокований за межами офіційного кордону імперії. Отже, взаємовідносини Херсонеса зі Східною імперією, напевно, продовжували будуватися на союзницькій основі. Причому, цей висновок підтверджується не лише виділенням певних субсидій на утримання херсонеського гарнізону, але й повідомленням Константина Багрянородного про підтвердження імператором Константином Великим даної раніше місту «свободи» та звільнення від податків⁴¹.

Підсумовуючи вищесказане, слід зауважити, що концепція військової організації Херсонеського гарнізону, запропонована В. М. Зубарем, незважаючи на цілеспрямовану, але дещо упереджену критику з боку К. Цукермана, залишається на сьогодні найбільш прийнятною. Єдине, з чим можна було б погодитися, так це з думкою К. Цукермана про епізодичність та легендарність джерел з історії пізньоантичного Херсонеса, які, звичайно, багато в чому не дозволяють дійти однозначного висновку. Навіщо ж тоді вдаватися до такої агресивної критики, яка не ґрунтується на вивченні сучасної історіографії питання і ретельних наукових розробках?

На закінчення хотілося б побажати колегам об'єднати зусилля для розв'язання важливих питань історії Херсонеса шляхом комплексного підходу до вивчення різних за характером джерел з урахуванням особливостей соціально-економічного, політичного та культурного розвитку значного таврійського центру на складному етапі його історії.

Примітки

¹ Цукерман К. Епископы и гарнизон Херсонеса в IV веке // МАИЭТ.— 1994.— Вып. IV.— С. 545—561.

² Zuckerman C. The Early byzantine Strongholds in Eastern Pontus // *Travaux et Memoires*.— 1991.— 11.— P. 544—552.

³ Зубарь В. М. Херсонес Таврический и Римская империя. Очерки военно-политической истории.— К., 1994.— С. 118—150.

⁴ Цукерман К. Указ. соч.— С. 546.

⁵ Беляев С. А. Вновь найденная раннесредневековая мозаика из Херсонеса (по материалам раскопок 1973—1977 гг.) // ВВ.— 1979.— Т. 40.— С. 114—126.

⁶ Цукерман К. Указ. соч.— С. 548, 549.

⁷ Там же.— С. 549, 551.— Прим. 19.

⁸ Слід рекомендувати К. Цукерману звернути увагу на такі праці: *Диатроптов П. Д.* Распространение христианства в Херсонесе Таврическом в IV—VI вв. // *Античная гражданская община. Межвузовский сборник научных трудов*.— М., 1986.— С. 127—151; *Диатроптов П. Д.* Распространение христианства в Северном Причерноморье.— Автореф. дисс. ... канд. ист. наук.— М., 1988.— 16 с.; *Зубарь В. М.* По поводу датировки христианской росписи склепов из некрополя Херсонеса // *Научно-атеистические чтения в музеях*.— Л., 1988.— С. 3—14; *Зубарь В. М., Павленко Ю. П.* Херсонес Таврический и распространение христианства на Руси.— К., 1988.— 206 с.; *Зубарь В. М.* Проникновение и утверждение христианства в Херсонесе Таврическом // *Византийская Таврика*.— К., 1991.— С. 8—29; *Колесникова Л. Г.* Раннехристианская скульптура Херсонеса // *Херсонес Таврический. Ремесло и культура*.— К., 1974.— С. 55—

64; *Кутайсов В. А.* Четырехапсидный храм в Херсонесе // СА.— 1982.— № 1.— С. 155—169; *Мещеряков В. Ф.* Проникновения христианства в Херсонес Таврийский // Вісник ХДУ.— № 118.— Історія.— Вип. 9.— 1975.— С. 100—108; *Мещеряков В. Ф.* О времени появления христианства в Херсонесе Таврическом // Актуальные проблемы изучения религии и атеизма.— Л., 1978.— С. 121—144; *Мещеряков В. Ф.* Религия и культы Херсонеса Таврического I—IV вв. н. э.— Автореф. дисс. ... канд. ист. наук.— М., 1980.— 16 с.

⁹ Див.: *Беляев С. А.* Указ. соч.— С. 114—126.

¹⁰ Див., наприклад: *Зубарь В. М.* Проникновение и утверждение...— С. 16—19.

¹¹ *Зубарь В. М.* Херсонес Таврический...— С. 144—146. Необізнаність К. Цукермана ще більше дивує, коли звертаєш увагу на примітку 1 до сторінки 545 його статті, в якій автор повідомляє, що відвідав Національний заповідник «Херсонес Таврійський», де й працював над проблемою.

¹² *Mommsen T.* Römische Geschichte.— Berlin, 1885.— Bd. V.— S. 291.

¹³ *Цукерман К.* Указ. соч.— С. 549—553.

¹⁴ Там же.— С. 547.

¹⁵ *Франко І.* Святий Климент у Корсуні // Записки наукового товариства ім. Шевченка.— Львів, 1903.— Кн. VI.— Т. I, VI.— С. 145—180.

¹⁶ *Константин Багрянородный.* Об управлении империей / Перевод и комментарии под редакцией Г. Г. Литаврина, А. П. Новосельцева.— М., 1989.— С. 450—456.

¹⁷ Докладніше про це див.: *Сапрыкин С. Ю.* Асандр и Херсонес (к достоверности легенды о Гикии) // СА.— 1987.— № 1.— С. 48—57; *Зубарь В. М.* Из истории Херсонеса Таврического на рубеже нашей эры // ВДИ.— 1987.— № 2.— С. 120—124.

¹⁸ *Цукерман К.* Указ. соч.— С. 545.— Прим. 2.

¹⁹ Там же.— С. 551—553.

²⁰ Там же.— С. 553—558.

²¹ Один напис через погану збереженість був розміщений у Varia корпусу В. В. Латішева. *IOsPE, I².*— № 656; *Соломоник Э. И.* Латинские надписи Херсонеса Таврического.— М., 1983.— С. 27, 28, № 2.

²² *IOsPE, I².*— № 655 (Цей напис теж розміщений у Varia корпусу В. В. Латішева), № 572 (Цю пам'ятку опубліковано в корпусі В. В. Латішева без відновлення); *Соломоник Э. И.* Указ. соч.— С. 30, 31, № 4.— С. 41, 42, № 12.

²³ *Покажчик літератури по протекторах див.: Зубарь В. М.* Херсонес Таврический...— С. 138.

²⁴ *Цукерман К.* Указ. соч.— С. 553, 554.

²⁵ Див.: СII, III, 3228; Нор.: *Saxer R.* Untersuchungen zu de Vexillationen des römischen Kaiserheeres von Augustus bis Diokletian.— Köln, Graz (Epigraphische Studien I), 1967.— S. 55, № 101.

²⁶ *Grosse R.* Militärgeschichte von Gallienus bis zum Beginn der byzantinischen Themenverfassung.— Berlin, 1920.— S. 49—51; *Parker H. M. D.* The Legions of Diocletian and Constantine // JRS.— 1933.— Vol. 23.— P. 2.— P. 188.

²⁷ *Neumann A.* Vexillatio // RE.— 1958.— Bd. VIII.— 2.— Sp. 2444—2448; *Nischer E. C.* The army Reforms of Diocletian and Constantine and their modifications up to the time of Notitia Dignitatum // JRS.— 1923.— Vol. 13.— P. 1—2.— P. 13—17; *Parker H. M. D.* Op. cit.— P. 189.

²⁸ Докладніше див.: *Зубарь В. М., Антонова И. А.* Об интерпретации и датировке клейм с аббревиатурой VEM1 из Херсонеса // ВДИ.— 1991.— № 2.— С. 86, 87; *Зубарь В. М.* Херсонес Таврический...— С. 131—133.

²⁹ *Зубарь В. М., Антонова И. А.* Указ. соч.— С. 85, 86; *Зубарь В. М.* Херсонес Таврический...— С. 131.

³⁰ *Alföldy G.* Рец.: *Соломоник Э. И.* Латинские надписи Херсонеса Таврического.— М.: Паука, 1983 // Спомог.— 1984.— № 56.— С. 784—786.

³¹ *Зубарь В. М.* Нове свідчення про римські війська в Херсонесі Таврійському // Археологія.— 1993.— № 4.— С. 133—137; *Зубарь В. М.* Херсонес Таврический...— С. 33—35.

³² *Sarnowski T.* Рец.: *Зубарь В. М.* Херсонес Таврический и Римская империя. Очерки военно-политической истории.— К., 1994 // Archaeologia.— 1995.— XLVI.— S. 110, 111.

³³ *Зубарь В. М.* Нове свідчення...— С. 133—137; *Зубарь В. М.* Херсонес Таврический...— С. 34.

³⁴ *Цукерман К.* Указ. соч.— С. 557.

³⁵ Там же.— С. 559.

³⁶ *Várady L.* New Evidences on same Problems of the late roman military Organization // Acta Antiqua.— 1961.— T. IX.— F. 3, 4.— P. 365, 382.

³⁷ *Not. Dig. Or.* VI, 18; VII, 21, 22; IX, 29, 30.

³⁸ *Not. Dig. Occ.* XII, 23, 97.

³⁹ Докладніше див.: *Зубарь В. М.* Херсонес Таврический...— С. 135. Покажчик літератури в прим. в тексті.

⁴⁰ *Hoffmann D.* Das spätrömische Bewegungsheer und die Notitia Dignitatum.— Düsseldorf (Epigraphische Studien. Bd. 7/1—2).— 1969.— Bd. 1.— 531 s.; 1970.— Bd. 2.— 327 s.

⁴¹ *Зубарь В. М.* Херсонес Таврический...— С. 147.

И. С. Пиоро

ОБ ОДНОМ ВЗГЛЯДЕ НА ИСТОЧНИКИ И ИСТОРИЮ ПОЗДНЕАНТИЧНОГО ХЕРСОНЕСА

В четвертом выпуске сборника «Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии» (1994 г.) опубликована статья К. Цукермана о епископах и гарнизоне Херсонеса в IV в. Анализ источников (синаксарная статья от 22 декабря и список участников II Вселенского собора 381 г.) позволил К. Цукерману уточнить легендарные данные «Житий святых епископов Херсонских», передвинув время их деятельности на несколько десятилетий вперед. Однако эти выводы нельзя считать оригинальными, поскольку проблема в отечественной историографии разрабатывалась еще И. Франко, а в последние десятилетия была освещена в более чем десяти научных работах, о существовании которых К. Цукерман не осведомлен.

Рассматривая вопросы, связанные с гарнизоном позднеантичного Херсонеса, К. Цукерман отрицает историческую достоверность сведений труда Константина Багрянородного «Об управлении империей», полностью игнорируя достижения современной отечественной историографии. Анализируя эпиграфические памятники III—IV вв., К. Цукерман допускает ряд ошибок и неточностей. Нельзя признать удачной и попытку К. Цукермана восстановить в двух херсонесских надписях совместное упоминание I Итальянского легиона и легиона II Herculiae, которые находились в подчинении дуксов двух разных провинций — Мезии II и Скифии.

Допущенные К. Цукерманом грубые ошибки при анализе источников и полное игнорирование того, что сделано отечественной историографией по затронутой проблеме, не позволяет принять его концепцию о римском военном присутствии в позднеантичном Херсонесе. Поэтому точка зрения о союзных отношениях этого центра с Восточно-Римской империей, которая разработана украинскими специалистами, по-прежнему продолжает оставаться наиболее аргументированной.

I. S. Pioro

CONCERNING ONE VIEW ON SOURCES AND HISTORY OF THE LATE ANTIQUE CHERSONESE

The paper about bishops and garrison of the Chersonese in the 4 th cent. writtern by K. Tsukerman and published in the 4 th issue of collected papers «Proceedings on Archaeology, History and Ethnography of Tauris» in 1994 is discussed. K. Tsukerman made a thorough analysis of sources (a synaxaric paper of the 22 nd of December and a list of participants of the 2 nd Oecumenical council in 381), which has permitted him to specify legendary date of «The Lives of Holy Chersonese Bishops» putting the period of their activity forward for some ten years. His conclusions, however, cannot be treated as unique ones as the problem in the home historiography was developed by I. Franko and for the latest period was elucidated in more than ten scientific papers which are, apparently, unknown for K. Tsukerman.

Analyzing certain problems related to a garrison of the late antique Chersonese, K. Tsukerman denies historical reliability of information provided by the treatise of Konstantin Bagryanorodny «About Management of the Empire» and so, completely ignores achievements of the present home historiography. Tsukerman makes some errors when analyzing epigraphic relics of the 3 d-4 th cent. It cannot be treated as successful his attempt to retore combined mentioning of the 1 st Italian legion and 2 nd legion Herculiae in two Chersonese inscriptions as they were subordinated to dukes of two different provinces: Mesia II and Scythia.

Flagrant errors made by K. Tsukerman in the analysis of sources and complete disregard of achievements of home historiography in the problems mentioned do not allow to adopt his conception about the Roman military presence in the late antique Chersonese. That is why the idea on the allied relations existed between that centre and Eastern-Roman empire developed by the Ukrainian specialists still remains the most well reasoned one.

Одержано 15.04.96